

Jezik Veprinačkog zakona (1507)

Kuzmić, Boris

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2001, 13, 1 - 24**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:916174>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Boris Kuzmić

JEZIK VEPRINAČKOG ZAKONA (1507)

mr. Boris Kuzmić, Filozofski fakultet, Zagreb, izvorni znanstveni članak, Ur.: 13. rujna 2001.

UDK 340.13(497.5)(091)*15".801.8

Autor u članku analizira jezik Veprinačkoga zakona, hrvatskoglagoljskoga pravnoga teksta s početka 16. stoljeća. Jezični opis obuhvaća raščlambu teksta na ortografskoj, fonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj ravni, a posebni se interes usmjeruje prema usporedbi jezika predložka (premda je i on prijepis starijega originala) s jezikom mlađih prijepisa. Autor također istražuje kakav je odnos u pristupu jezičnoj građi između prijepisa Antona Core (druga pol. 18. st.) i prijepisa Jakova Volčića (druga pol. 19. st.).

Ključne riječi: Veprinački zakon, Anton Cora, Jakov Volčić, primorski i istarski statuti

Veprinački zakon (1507) pripada onim hrvatskoglagoljskim pravnim tekstovima što određuje odnose stanovnika prema domicilnoj općini, u ovom slučaju veprinačkoj, koja je u kasnom srednjem vijeku zajedno s Kastvom i Mošćenicama činila kastavsku gospoštiju. Njegove zakonske odredbe svakako su starije od vremena u kojem je tekst nastao, a nerijetko je kao osnova istarskim zakonima i statutima, pa tako i Veprinačkomu zakonu (dalje u tekstu: Vpz), poslužio tekst Vinodolskoga zakona. Danas se Vpz čuva u Arhivu HAZU¹ pod signaturom II.d.123ab zajedno sa zapisnicima veprinačkoga suda i prijepisom zakona iz izvornika, što ga je 1851. učinio tajnik veprinačke općine Jakov Volčić. Tekst Vpz napisan je "na tri lista papira u ovećoj četvrtini, koji su listovi od vlage mjestimice jako pobljedjeli, te se radi toga ne da original svigdje pročitati, a osim toga su listovi na okrajcima dosta oštećeni... Današnja tri lista originala bila su jednom uvezana ili ušita u posebnu kvadirnu, teku

¹ Toplo zahvaljujem djelatnicima Arhiva HAZU na strpljivosti i susretljivosti, a posebno zahvaljujem S. Damjanoviću i M. Mihaljeviću na korisnim savjetima i poticajnim opaskama u izradi ovoga rada.

ili knjigu, u kakve kvadirne su se bilježile odluke ili zapisnici veprinačkoga suda.”² Strohalovu mišljenju o Vpz kao originalnom tekstu usprotivio se O. Mandić navodeći stvarne i formalne argumente u prilog vlastitoj znanstvenoj prosudbi³. Hrvatskoglagoljski tekst Vpz kao najstariji prijepis još starijega glagoljičkoga izvornika danas nije sačuvan u cijelosti jer nedostaje mu treći list na kojemu se nalazio završetak zakona.

Prema prijepisu Jakova Volčića tekst Vpz prvi je izdao M. Vladimirsij-Budanov⁴ latiničkim pismom. Kasnije slijede izdanja prema glagoljičkom tekstu F. Račkoga⁵ ćirilskim pismom i latinička izdanja R. Strohala⁶, M. Jasinskog⁷, O. Mandića⁸ i u novije vrijeme L. Margetića⁹.

Hrvatski zakoni i statuti pružaju vrlo bogatu građu za proučavanje našega jezika, ali ispitivanja s te strane nepravedno su zanemarena, “premda je bila i te kako potrebna analiza i kritika njihovih tekstova za bolje razumijevanje pojedinih mjesta, iako se moglo očekivati, da će se baš tu otkriti važni procesi, kroz koje je naš jezik prolazio u toku dugih vjekova.”¹⁰ Vrijednost istraživanja jezika Vpz, a i drugih

² R. Strohal, *Statut veprinački (Novo ispravljeno izdanje sa uvodom i tumačem)*, Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu 36, Zagreb, 1910, 900 str.

³ O. Mandić, *Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII. stoljeću*, Rad JAZU 306, Zagreb, 1955, str. 83-84: “Posljednji član Veprinačkoga zakona glasi: ‘Još će da ne mozi ni jedno blago zginut brez kanta’ i poslije njega još dolaze samo riječi: ‘Sudac Ivan i Paval’. Očito je, dakle, da su suci Ivan i Pavao u početku XVI. stoljeća ili sami prepisali u bilježnicu sudskih odluka i zapisnika tekst zakona, ili ga dali prepisati vjerojatno zato, da im bude pri ruci kod sudovanja. Tu činjenicu potvrđuje mišljenje prof. V. Štefanića, da su taj prijepis pisale dvije osobe, što se vidi po različitim rukopisima.” Nadalje Mandić citatima iz preambule Vpz potkrepljuje ispravnost postavljene teze i zaključuje: “Iz ovoga teksta izlazi dvoje. Prvo: *općinski* je *tajnik* dobio nalog, da zapiše ‘zakoni stare’. Drugo: da je on *potpisao* originalni zaključak o kodifikaciji. Na tom dijelu uvoda, kao ni na samom tekstu zakona uopće, nema tajnikova potpisa. Štaviše, potpisana su samo dva suca, od kojih jedan sigurno nije bio sudac ‘toga leta’ ili ‘ordinariji’, koji se birao svake godine zajedno sa županom i satnikom... Usto, prvi dio uvoda u Veprinački zakon ne predstavlja originalni zapis o zaključku, jer nema tajnikova potpisa, iako je u tekstu izričito navedeno, da se on potpisuje pod njime, kao što je to potrebno da svojim potpisom potvrdi njegovu autentičnost.”

⁴ M. Vladimirsij-Budanov, *Neizdanye zakony jugozapadnyh ‘Slavjan’*, Žurnal Ministerstva narodnago Prosvještenija 213, Kijev, 1881, 124-138.

⁵ F. Rački, *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Statuta lingua croatica conscripta*, JAZU, Zagreb, 1890, 210-216.

⁶ Isto kao 2, str. 899-910.

⁷ M. Jasinski, *Zakoni grada Veprinca. (Statut Veprinački.)*, Zbornik znanstvenih razprav 5, Ljubljana, 1926, 248-295.

⁸ Isto kao 3, str. 75-119. Ovdje se objavljuje prijepis Vpz iz druge polovine 18. stoljeća, autora Antona Core, tajnika veprinačke općine.

⁹ L. Margetić, *Veprinački zakon iz 1507*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 37, Zadar, 1995, 341-367.

¹⁰ A. Šepić, *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih (Prilog historičkoj gramatici hrvatskog jezika)*, Rad JAZU 295, Zagreb, 1953, str. 7.

hrvatskih pravnih tekstova od 13. do polovice 18. stoljeća, čini se iznimno važnim zadatkom u našoj kroatistici ne samo kao pojedinačan prinos nastajanju povijesne gramatike hrvatskoga jezika nego i zato što su pravni tekstovi odvajkada najvjernije zrcalili izvorno stanje hrvatskih idioma¹¹. Jezični opis Vpz ne bi bio potpun bez uvida u neke ortografske značajke pisanoga dokumenta, kao ni bez usporedbe s jezikom u mlađim prijepisima. Ipak, oko prosudbe jezika Vpz valja biti oprezan iz nekoliko razloga: veprinački mjesni govor pripada ekavskim istočnoistarskim sjeveročakavskim govorima, što je posve razvidno iz same morfonološke analize Vpz, ali to nas može zavesti na krivi put ako bismo stavili znak jednakosti između jezika Vpz i ondašnjega veprinačkog govora zato što su prepisivači (o kojima gotovo ništa ne znamo) mogli prepisati osnovni glagoljički tekst unoseći pritom značajke svojega zavičajnoga idioma (koji možda ne čini dio istarske regije), kao i literarne nanose (pod utjecajem crkvenoslavenske i ine književne tradicije), a s druge pak strane vjerojatno su nastojali ispravljati izvornik na onim mjestima za koja su smatrali da je to potrebno radi lakšega razumijevanja pravnoga teksta; nadalje, jezičnu osnovicu Vpz svakako čini veprinački govor 16. st. ali on je književno stiliziran što u konačnici rezultira jednostavnošću i lapidarnošću jezičnoga izraza. Postavka o jezičnoj osnovici Vpz mogla bi postati dvojbena imamo li na umu isključivo Corin prijepis Vpz, no daljnja jezična analiza pokušat će razriješiti spomenutu dvojbu i odgovoriti na pojedina pitanja iz ortografije, morfonologije i sintakse glagoljičkoga teksta običajna prava.

1. Hrvatskoglagoljski tekstovi na ortografskoj razini poluglas nerijetko bilježe dvama grafijskim rješenjima - štapićem i apostrofom - što ne znači da se spomenutim grafemima pridružuju svojstva glasovne vrijednosti, nego upravo suprotno, oni se javljaju kao odraz višestoljetne pisarske tradicije hrvatskih glagoljaša. Razlika u njihovoj frekvenciji leži u činjenici što se štapić pretežito rabi na kraju riječi i tamo prevladava nad apostrofom, u odnosu na granice morfema (korijen + sufiks / prefiks + korijen - npr. hin'be : iz'branb) gdje se češće ostvaruje apostrof¹². Međutim, to pravilo nije uvijek konzekventno provedeno, pa ima slučajeva da se apostrof nalazi na kraju, a štapić u sredini riječi ili da se u jednoj te istoj riječi poluglas piše na oba načina¹³. Čini se da su prepisivači ili tiskari hrvatskoglagoljskih tekstova itekako vodili računa o pisarskoj maniri bilježenja znakova za nekadašnji poluglas u onim pisanim/tiskanim djelima namijenjenima crkvenoj uporabi, a znatno rjeđe isto pravilo provode u svjetovnim, u ovom slučaju, hrvatskim pravnim tekstovima. Podlogu tom zaključku nalazimo i u tekstu Vpz, posebice stoga što se grafem *jer* gotovo uopće

¹¹ Usp. kojim su jezičnim idiomima pisani glagoljaški tekstovi 15. stoljeća u članku S. Damjanovića, *Hrvatski jezični prostor u srednjem vijeku*, Zbornik Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 1, Rijeka, 2001, str. 323.

¹² S. Damjanović, *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, HFD, Zagreb, 1984, str. 45.

¹³ D. Malić, *Jezik prve hrvatske pjesmarice*, HFD, Zagreb, 1972, str. 74.

nikako pismeno ne realizira, a nalazimo ga u slabome položaju na kraju riječi, zatim u medijalnom slogu gdje se javlja kao indikator jotacije, u kombinaciji s *jatom* tvori glasovnu sekvenciju /ja/ i konačno se bilježi na mjestu primarnoga *jera* koji je razdvajao konsonantske skupine -vd-/-dc-/-vs-¹⁴: *od'* 2-10, 2-11, 2-15, 3-11, 4-15, *mlaim'* 2-13, *sinom'* 2-13, *nam'* 2-14, 2-17, *nas'* 2-15, *est'* 2-28, *osud'* 2-29, *ostanak'* 3-6, *udril'* 3-16, *vinel'* 3-17, *opet'* 3-18, *doprnest'* 3-24, *zkroz'* 3-30, *vsekal'* 3-33, *pasuč'* 4-4, *v'* 4-4, *tužil'* 4-6, *pokazat'* 4-12, *priseč'* 4-12, *sedit'* 4-13, *odkupit'* 4-18, *im'* 4-31, *man'ka* 4-22, *vel'ěk* 4-24, *v'dovce* 3-28, *sud'ca* 4-20, *v's* 4-36. U navedenim primjerima prepisivač se redovito koristio apostroфом kao isključivim grafijskim rješenjem za fiksiranje poluglasa. Usporedimo li ortografski postupak pisanja *jera* u Vpz s onim u Senjskom korizmenjaku, samo godinu dana kasnije tiskanomu hrvatskoglagoljskom tekstu, doći ćemo do obrnuto proporcionalne situacije zato što se tamo poluglas redovito fiksirao u finalnim slogovima (96,4%) nasuprot njegovu izostavljanju¹⁵.

Pisanje prasl. *jata*, s obzirom na njegove glasovne realizacije i etimološko mjesto, može se podijeliti u tri pravopisne situacije. *Jat* se pisao na primarnome mjestu, gdje se nalazio i u praslavensko doba: *vrēme* 2-12, *bē* (2.sg.aor.) 2-2, *bēše* (3.sg.impf.) 2-5, *bēhu* (3.pl.impf.) 2-7, *Učkē* (L sg.) 2-27, *im(ē)i* (2.sg.imp.) 4-37; na početku riječi i iza vokala *jat* se iskorištava za označavanje glasovne sekvencije /ja/: *ēnac* 4-14/15, *ēnce* 4-17, *Ėkov* 1-8, *zgaēli* 1-14, *špendiē* 2-20, 2-22, 2-27, *razbiēl* 3-15, *daēt* 2-25, *lliē* 1-8, *vel'ěk* 4-24, *arbadiēc* 4-30; *jat* se shvaća kao glas e-tipa i zato se piše i na onim mjestima gdje nikada po etimologiji nije mogao stajati: *grē* (3.sg.pz.) 2-20, 2-27, 2-29 (2x), 2-32, 3-5, 3-23, 4-15, *dnē* (L sg.) 3-4, *kē* (G sg. ž./A pl. m.) 2-8, 3-21, *kēh* (L pl. m.) 2-10, *našē* (A pl. m.) 2-10, *tē* (G sg. ž./A pl. m.) 2-10 (2x), *prvē* (G sg. ž.) 2-10, *pisanē* (A pl. m.) 2-14, *sē* 2-19, *nē* (negacija) 2-29, *višē* (adv.) 2-32. Sigurno je da glagoljaški pisari 15. i 16. stoljeća više ne percipiraju ni *jer* ni *jat* u strogo jezičnoj nego više u pravopisnoj funkciji¹⁶. Često se taj glas doživljavao u svijesti prepisivača kao glas e i zbog toga se kadšto javlja i u onim pozicijama gdje mu etimologija to ne dopušta. Nesumnjiva činjenica da se *jat* u tekstu realizirao na mjestu etimološkoga glasa e upućuje na bliskost ili istovjetnost njihova izgovora, što znači da *jat* teži prema ekavskoj fonaciji. Dominacija ekavskih likova nad ikavskima vrlo dobro će oprmirati navedenu postavku, a o samom refleksu *jata* nešto više će se napomenuti u poglavlju o vokalizmu.

¹⁴ Prilikom navođenja primjera služim se brojnim oznakama kao što čini L. Margetić: broj s lijeve strane označava stranicu, a s desne strane redak.

¹⁵ Potkrijepa navedene postavke temelji se na korpusu neodređenih likova pridjeva u N sg. m.r. u kojima se nulti gramatički morfem označava trima grafijskim rješenjima: štapićem (365x), apostroфом (22x) i "praznim mjestom" (19x).

¹⁶ A. Nazor, *Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima*, Slovo 13, Zagreb, 1963, str. 71.

U vezi s pisanjem *jata* usko je povezano fiksiranje glasa *j* u hrvatskoglagoljskim tekstovima koji se od 14. st. bilježi *đervom* bez obzira na njegovo podrijetlo: *j* < primarno *j*, refleks prasl. **d'* ili **t'*, osobito u bosaničkomu pismu gdje je zamjena *đerva* za glas *ć* sasvim uobičajena. Načini bilježenja glasa *j* u tekstovima hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika prilično su dobro opisani¹⁷ i u potpunosti se rezultati takvih istraživanja mogu primijeniti na pravopisne situacije u Vpz: između dvaju vokala od kojih je drugi prednjajezični vokal *e* ili *i* glas *j* obično se nije označavao, nego su se grafemi *e* i *i* iza vokala čitali kao glasovne sekvencije /*je*/ i /*ji*/, npr. *Auštrie* 2-11, *prie* 2-15, *svoe* 2-15, 4-18, *špendie* 2-24, *niedne* 2-24, *niedno* 4-57, *stareimi* 1-6, *stariem* 3-27, *starii* 4-22, *starie* 4-24, *stariimi* 4-46, *podtvreni* 2-7/8, *mlaim'* 2-13, *ograenoi* 2-36, *neograenoi* 2-37, *božie* 1-1, 2-1; glas *j* obično se ne bilježi na početku riječi ispred vokala *e*, npr. *edino* 1-12, *edi* 2-18, *est* 2-19, 2-28, 3-11, *e* 2-28, 2-34, 2-36, 3-1, 3-6, 4-26, 4-29, 4-39, 4-42, *edan* 4-26; glas *j* fiksira se grafemom *i* obično na kraju sloga i ispred vokala *o*, npr. *noi* 3-31, *mei* 4-10, 4-13, 4-24, *našoi* 4-53, *naiprvo* 1-4, *naidu* 1-18, *naide* 2-21, *nait* 4-22, *tolikaiše* 4-44; vokali *i/e* iza sonanata *l/n/r* umekšavaju prethodni glas *i* na taj način posredno ostvaruju glas *j*, npr. *bole* 1-12, *krali* 2-11/12, *ulnik* 2-35, *kravea* 4-11, *g(ospod)nih* 1-1, *nih* 1-10, *nega* 3-13, *nemu* 3-23, *nem* 3-24/25, *bližni* 4-50, *mane* 3-32, 4-5, *nim* 4-50, *Jurev[i]* 4-17. Samo jedan slučaj gdje se apostrofom umekšava prethodni sonant *n* (*man'ka* 4-22) ne znači da se tim grafemom označava glas *j* izravno, već je njegova funkcija u indiciranju jotacije¹⁸.

Prepisivači Vpz dosljedni su u etimološkom načinu pisanja i ne miješaju ga s rigidnim fonološkim pisanjem što nas upućuje na zaključak da su poznavali tadašnje uzuse pisanja, rijetko unoseći likove iz živih idioma. Neasimilirane likove po zvučnosti, ili bolje rečeno, čuvanje etimološke granice između prefiksa i osnove, a ujedno između osnove i sufiksa nalazimo u sljedećim potvrdnicama: *občinsko* 1-12/13, *podpisanomu* 1-15, *podtvreni* 2-7/8, *zkroz* 3-30, *odkupit'* 4-18, *sud'ca* 4-20. Pa ipak, primjeri kao *nigdare* 4-40, *z glavi* 3-28, *tadbna* (< *tatbbina*) 2-19 svjedoče o obrnutom postupku, asimilaciji po zvučnosti koja se u pismu obilježava ne samo na granici dvaju morfema već i u sandhi pojavi.

Slogotvorno *r* ni u jednom slučaju ne nalazimo s popratnim vokalom: *naiprvo* 1-4, *Brnković* 1-5, *Gržanić* 1-8, *Hovrlić* 1-8/9, *Brnko* 2-3, *držani* 1-16, *prvu* 2-6, *podtvreni* 2-7/8, *prvê* 2-10, *tr* 2-19, *ništr* 2-29, *udrži* 3-8, *smrti* 3-11, *krvi* 3-16, *vrsti* 3-21, *doprnest'* (sekundarno *r* < *ri*) 3-24, *vrgal* 3-28, *drva* 3-31, *potvrde* 4-10, *četrti* 4-15, *mrkal* 4-33, *prvo* 4-37.

¹⁷ V. raspravu M. Mihaljevića, *O glasu j i načinima njegova bilježenja u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika*, Slovo 36, Zagreb, 1986, 123-140.

¹⁸ Isto kao 17, str. 135.

Slogotvorno / ne zamjenjuje se skupinama -ul-/ -ol- ili vokalom u već ostaje u svim primjerima neizmijenjeno: *plka* 1-11, *dlžni* 2-24, 2-25, *dlžan* 4-29, *dlžn* 4-34. Ovdje očigledno nije riječ o pukoj ortografskoj normi jer krajnja dosljednost pisanja slogotvornoga / bez popratnoga vokala relativizira tvrdnje da se slogotvorno / u 15. i 16. stoljeću više nije izgovaralo¹⁹.

2. Što se tiče kontinuantu poluglasa nas neće zanimati vokalizacija jakoga poluglasa jer ona je dosljedna i uvijek daje isti rezultat: vokal a. Ovdje nas prvenstveno zanima vokalizacija poluglasa u slabom položaju (tzv. čakavska jaka vokalnost) te otpadanje poluglasa i u jakom i u slabom položaju. Vokalizaciju slaboga poluglasa možemo pratiti u primarno otvorenim završnim slogovima: a) jednosložne riječi - zamjenica *ča* (<čb) 2-28, 2-29, 2-35, 3-15, *ta* (<t̃b) 2-35, 4-10, 4-27, 4-55, ali *zač* 4-40, prijedlozi *va* (<vb) 3-4, 3-9, 3-24, ali *v* (bez provedene vokalizacije) 1-1, 1-17, 2-1, 2-9, 2-10, 2-12, 2-34, 2-36, 2-37, 3-7, 3-10, 3-23, 3-31, 3-35, 4-1, 4-4, 4-13, 4-16, 4-23; b) višesložne riječi, tj. prilozi i prijedlozi što su završavali poluglasom - prilog *napreda* (<naprêd̃b) 1-13, 1-18. U primarno unutarnjim slogovima pratimo kontinuantu poluglasa u ličnoj zamjenici za 1. l. sg. *mani* (<m̃bnê) 1-14, u zamjeničkih priloga *kada* (<k̃bda) 2-15, 4-6, 4-26, 4-36, *sada* (<s̃bda) 1-13, 2-8/9, *vazda* (<vbs̃bgda) 1-16, 1-18, *kade* (<k̃bde) 4-30, *nigdare* 4-40, priloga *vane* (<ṽbnê) 2-34, *zvani* (<z̃bvnê) 3-33, i u prefiksima *vaz-/vz-* (<vbz-) *vazeli* (<vbzeli) 4-42, 4-45, *vzemluč* 3-31/32, ali *v-* (bez provedene vokalizacije) *vsekal'* 3-33, *vložil* 3-23. Ovdje je sačuvan stariji lik zamjenice *ta* (<t̃b), i on u kasnijem jezičnom razvoju dobiva narezak -j- da bi se m. rod razlikovao od ž. roda. Kod prijedloga dolazi do vokalizacije i onda kada prijedlog ne dolazi pred istovrsnim suglasnikom ili "nezgodnom" suglasničkom skupinom, npr. *va nem* 3-24, dok u primjerima *va dnê* 3-4, *va dne* 3-9 možemo govoriti o vokalizaciji u jakom položaju jer prijedlozi zajedno s imenicama čine jednu fonološku riječ. Prijedlog *v* nestaje pred sonantom v²⁰, ali tu pojavu možemo objasniti kao besprijedložni lokativ koji se i u starohrvatskom jeziku osjećao kao arhaizam, npr. ...da ovde (*va*) *Veprince* moremo za vsaku reč pravdu sudit 4-39. Do redukcije prijedloga *v* dolazi i u besprijedložnom akuzativu... da pride za dan (*v*) *kie* pozvan 4-37. Što se tiče prijedloga/prefiksa *s/z* (<s) on se samo jednom vokalizirao: *sačtat* (<s̃bčbtati) 4-17, *s* 4-19, 4-27, *z* (<s) 1-6, 3-28, 4-16, 4-26, 4-32, *shrani* 3-18.

¹⁹ O tom problemu piše S. Damjanović u raspravi *Slogotvorni r i l u korizmenjaku Koluničeva zbornika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 15, Zagreb, 1977, str. 48: "Tako uporno pisanje slogotvornog / bez izmjena (odnosno s rijetkim zamjenama) u većini hrvatskoglagoljskih tekstova teško da će biti samo pravopisna norma. Zašto bi se baš u tome držali tako dosljedno norme pisci i pisari koji su tu normu u tim istim tekstovima često narušavali u mnogim drugim slučajevima? Bliži će istini, čini mi se, biti zaključak da je 15. stoljeće upravo to prijelazno doba u kojem se na mjestu vokala / javljaju razne izgovorne mogućnosti a za pisca je najjednostavnije da ih sve fiksira uobičajenom grafemskom realizacijom."

²⁰ Istu pojavu zapaža D. Malić u jeziku *Žića svetih otaca*. V. raspravu *Samoglasničke pojave u Žićima svetih otaca*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 17, Zagreb, 1991, str. 116.

Izostanak prijedloga *s/sa* u primjeru...zakon e naš da more župan (*sa*) *svoimi* stariimi ki su prisežniki suditi za 50 libar prez kapitana 4-46/47²¹ svjedoči o čuvanju besprijedložnoga instrumentalnoga. U primjeru *z (<s) glavi* 3-28, mogli bismo govoriti o asimilaciji po zvučnosti u sandhi pojavi, ali ostali primjeri *z ostalimi* 1-6, *z valputom* 4-16, *z ovcami* 4-26, 4-32 potvrđuju ozvučenje glasa *s* i u onim položajima koji ne zahtijevaju asimilaciju. Veća koncentracija ozvučenoga prijedloga *z (<s)* možda može potvrditi kako se prijedlog *s* u veprinačkom govoru rijetko istovjetno izgovarao, a o tome kako se izgovarao ispred palatala možemo tek nagađati jer nema zabilježenih pojavnica. Samo jedan primjer u tekstu *Vpz* svjedoči o redukciji jakoga poluglasa u primarno otvorenom unutarnjem slogu pridjeva, *dlžn* (<dlbžbnb) 4-34.

Vokalizaciju sekundarnoga poluglasa možemo pratiti u primjerima *Paval* (<Pavl̥b < lat. Paulus) 1-9, *prišal* 2-23, 4-33/34, *mogal* (<mogl̥b) 3-24, *vrgal* (<vrgl̥b) 3-28, *posegal* 3-13, *našal* 3-31, 4-4, *vsekal* 3-33, *sekal* 3-35, 4-1, *pasal* 4-2, *marak* 3-3, 4-35, ali: *mark* 2-35, 2-36, 3-9, 3-19, 4-19, 4-51, *libar* 4-47, 4-56, ali: *libr* 3-22.

Obično se tipično čakavskom pojavom smatra kontinuant a prednjojezičnoga vokala iza palatala *č/ž/j*. Međutim, ta pojava u tekstu *Vpz* nije zabilježena. Kao refleks nazala nalazimo *e*: *prie* (<prijet̥b) 2-15, *senožetah* (<sênožetah̥b) 4-2. Dragica Malić takav refleks ubraja u tragove crkvenoslavenskoga utjecaja na tekst *Vpz*²². Međutim, imajući u vidu ukupnu hrvatskoglagoljsku pisanu baštinu, uspostavlja se sasvim nova relacija između dvaju refleksa prednjojezičnoga nazala u korist njihovu supostojanju unutar sustava. Drugim riječima, to bi značilo da i u one hrvatskoglagoljske tekstove koji čuvaju refleks *e* kao isključivu ili dominantnu jezičnu pojavu ulazi i refleks *a*, ali njegova je distribucija bitno različita. Pitanje je možemo li tvrditi, zbog nedostatka primjera u kojima se ta pojava manifestira, funkcioniraju li uopće oni čakavski sustavi koje bismo smatrali čistim tipom u pogledu čuvanja ili čakavskih ili ekavskih refleksa prednjojezičnoga nazala. Držim da je takvo što zapravo nemoguće jer oni tekstovi u kojima se pojavljuju dubletni likovi, poput *žeja/žaja*, *početi/počati*, *žeti/žati*, *prijeti/prijati* itd. ne mogu dvojaku distribuciju ostvariti i u nekim drugim leksemima²³. Različita distribucija *e/a* /*e/a* upravo nas navodi na zaključak da hrvatskoglagoljski tekstovi pisani čakavskim sustavom ne mogu uvijek biti čisti tipovi, stoga u razrješavanju spomenuta problema valja krenuti od miješanja, bolje reći supostojanja dvaju elemenata, koje se ne provodi u svim, već u točno određenim leksemima.

²¹ Istu pojavu vidimo i u Poljičkome statutu. V. raspravu Z. Junkovića, *Jezik Poljičkoga statuta*, Poljički zbornik, Split, 1968, 121 str.

²² D. Malić, *Samoglasničke pojave u Žićima svetih otaca*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 17, Zagreb, 1991, str.105.

²³ Bilo bi stoga interesantno istražiti kako se refleks prednjojezičnoga nazala manifestira i u leksemima kao što su primjerice *kleti*, *žetva*, *začeti*, *požeti* itd. Veći korpus riječi svakako bi mogao pripomoći u rasvjetljavanju spomenutih problema i usmjeriti nas prema sigurnijim zaključcima.

Od ostalih samoglasničkih pojava valja istaknuti redukciju vokala na kraju riječi. Ona se redovito provodi u infinitivu glagola, stoga uvijek nalazimo apokopirani infinitiv²⁴, npr. *ti(t)* 1-13, *zapisat* 1-16, *daēt* 2-25, *doprnest'* 3-24, *pokazat'* 4-12, *priseč'* 4-12, *sedīt'* 4-13, *dat* 4-14, 4-30, *prodat* 4-16, *sačtat* 4-17, *odkupit'* 4-18, *izabrat* 4-20, *rotit* 4-21, *platit* 4-24, *postavil[t]* 4-25, *past* 4-27, 4-30, 4-52, *tužit* 4-36, *nareč* 4-37, *sudit* 4-40, *koverat* 4-50, *pustit* 4-52, *seč* 4-53, *zginut* 4-57, zatim u aktivnom participu prezenta, npr. *pasuč* 3-31, 4-4, *vzemluč* 3-31/32, u prijedlogu *mei* (<meju) 3-6, 4-9, 4-10, 4-13, 4-24 i u vezniku *tr* (<tre) 2-19. U prilogu *ništr* 2-29 dolazi do dvojake redukcije vokala, one na kraju riječi i u medijalnom slogu, a samo u medijalnom slogu u riječima *tadbna* (<tatbina).

U inicijalnom slogu dolazi do redukcije vokala u dva primjera: *zginut* 4-57, *znova* 3-26, ali se inicijalno *i* čuva u primjerima *izberemo* 4-10, *izbrala* 4-11/12, *izabrat* 4-20. Najpoznatije je čakavsko otpadanje samoglasnika prisutno već u najstarijim pisanim spomenicima, ono u prijedlogu/prefiksu *iz/iz-*. U primjeru *doprnest'*, o kojemu je već bilo riječi, dolazi do pojave sekundarnoga *r* < *ri* (<*doprinest'*) 3-24.

Redukciju vokala nalazimo u vezniku *tre/tr* (<ter <tere <teže) 1-14, 2-19. U ovom slučaju ima značenje "to, pa; zato, pa zato".

Kontrakcija vokala najzastupljenija je u oblicima upitno-odnosne zamjenice *ki*, *ka*, *ko* (< *kyi*, *kaja*, *koje*), npr. *ki* (NA sg./N pl.) 1-11, 1-13, 1-16, 2-2, 2-3, 2-4, 2-5, 2-6, 4-37, 4-47, *ka* (N sg.) 2-19, *ko* (NA sg.) 3-4, 4-48, 4-55, *kê* (G sg./A pl.) 2-8, 3-21, *kêh* (L pl.) 2-10 i u povratnoj zamjenici *se*, *sobu* (<*soboju*) 4-10. Nekontrahiranih oblika nema. Kontrakcija se javlja i na morfonološkoj granici, na granici prefiksa i osnove glagola *pri*ti (<*pri-* + *iti*) *pride* 2-16, 4-26, 4-32, 4-37/38, *prišal* 2-23, 4-33/34.

Kod razvoja prijedloga/prefiksa *v̄b/v̄b-* poznate su 3 kontinuantе *va/va-*, *v/v-*, *u/u-*. Ovdje ćemo se zadržati na prefiksu *vaz-/vz-* (<*v̄bz-*). U Vpz prefiksarno *vaz-/vz-* čuva se u primjerima: *vazeli* 4-42, 4-45, *vzemluč* 3-31/32, a prefiksarno *v-* u primjerima *vložil* 3-23, *vsekal* 3-33. Katkada može doći do redukcije prefiksa *v-* u skupini *v̄bs-* kao u primjeru *sekal* 3-35, 4-11. Teško je govoriti isključivo o mlađem prefiksu *u-* u riječi *udrži* 3-7/8 jer taj je prefigirani glagol u povijesnom razvoju mogao poteći iz dvaju prefikasa *v̄b-/u-*. Poznato je da se uvriježilo mišljenje da je *v̄b/v̄b-* u procesu gubljenja/vokalizacije poluglasa dao *v/v-* i *va/va-* a zatim se *v/v-* počeo zamjenjivati s *u/u-*, najprije u "nezgodnim" konsonantskim skupinama, a zatim i u drugim položajima. Novija dijalektološka istraživanja tu pojavu tumače izravno

²⁴ O problemu apokope infinitivnoga *-i* v. raspravu E. Hercigonje, *Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća* (Prilog istraživanju kontinuiteta hrvatskog književnog jezika), *Croatica* 5, Zagreb, 1973, str. 211. i monografiju D. Malić, *Jezik prve hrvatske pjesmarice*, HFD, Zagreb, 1972, str. 163.

iz *v̂b/v̂b-* preko glasa *šva* ne samo za štokavske već i za čakavske govore *u/u- < v̂b/v̂b-* (*v̂b/v̂b-*). Pojedini autori smatraju da je *u/u-* posljedica vokalizacije *v* u određenim položajima, u procesu *v̂b/v̂b- > v̂b/v̂b- > v/v- > u/u-*²⁵. Mala je vjerojatnost da sve grafeme valja čitati kao *v*, jer pisanje prijedloga *v* ulazi u čuvanje pisarske tradicije, u odnosu na mlađe *u*.

Od vokalskih promjena među posuđenicama valja istaknuti promjenu *o>u*²⁶ u primjeru *kuntradi* 4-26, *kuntrade* (tal. *contrada*) 4-51, 4-53, uz čuvanje izvornoga vokala bez izvršenih promjena u adaptaciji *kontrade* 3-11, *kapitan* 2-17, 2-23, *kapitana* (tal. *capitano*) 2-16, 2-20, *kanceleru* (tal. *cancelliere*) 1-14/15. Dolazi i do redukcije vokala: *se korda* (tal. *accordarsi*) 4-27, *kužal* (tal. *accusare*) 2-30/31, *mrkal* (tal. *marcare*, *marchiare*) 4-33.

Što se refleksa *jata* tiče zastupljen je ekavsko-ikavski refleks *jata*, s time da ekavski znatno prevladava. Od korijensko-leksičkih morfema u kojima dolazi ekavski refleks zastupljeni su: *crēk̂bv-* *crekvu* 1-2, *dēl-* *del* (N sg.) 2-30, 3-23, 4-15, *dela* (N du.) 3-5, *ēd-* *edi* (N pl.) 2-18, *lēš-* *les* (A sg.) 4-55, *lēt-* *leta* (G sg.) 1-4, 2-1, *leto* (A sg.) 2-18, *lete* (L sg.) 4-32, *let* (G pl.) 1-1, 2-1, 2-2 (2x), 2-3, 2-4, 2-5, *prēd-* *pred* 1-2, *napreda* 1-13, 1-18, *rēč-* *reč* (A sg.) 4-39, *sēd-* (relevantan je prvi slog s jatom) *sedeči* 1-2, *sedit'* (inf.) 4-13, *sused* (N sg.) 4-50, *susedi* (N pl.) 4-16, *sēn-* *senožetah* (L pl.) 4-2, *trēb-* *potreba* (N sg.) 4-25, 4-31, 4-42, *vēd-* (relevantan je prvi slog s jatom) *prepovedi* (L sg.) 4-4, *povedasmo* (1. pl. aor.) 2-13, *povedavši* 4-7, *zapovedaše* (3. pl. aor.) 1-15.

Ikavski refleks *jata* zastupljen je u korijensko leksičkim morfemima *človē-* *človika* (GA sg.) 3-21, 4-54 i *nē(sm)-* *ni* 4-28, 4-33, 4-34 (2x), *nismo* 2-24, 2-25.

Mješoviti refleks, s prevagom ekavskih likova nalazi se u korijensko-leksičkim morfemima *sēk-* *seč* (inf.) 4-53, *sekal* 3-35, 4-1, *vsekal'* 3-33, *pres[i]kej* 3-33, *presikah* 3-35 i *vēt-* *svetnik* (N sg.) 4-23, *svetnika* (GA sg.) 3-13, 4-22, *svetno* 1-10, 1-12, *svečaše* 1-12, *veča* (N pl.) 2-18, 4-6, 4-36, *viča* (A pl.) 2-17.

Refleks *jata* u prefiksalsnim morfemima pokazuje ili ikavski ili ekavski refleks. Prefiks *nē-* reflektira se uvijek ikavski: *nigdare* (<*nēk̂bgdare* < *nēk̂bgdaže*) 4-40, *ništr* (<*nēčbtore* < *nēčbtože*) 2-29. Prefiks *prē-* uvijek dobiva ekavske likove: *prepisasmo* 2-12, *pres[i]kej* 3-33, *presikah* 3-35.

Priloški sufiksi uglavnom imaju mješoviti ekavsko-ikavski refleks. Sufiks *-dē:* *onde* 1-2, *ovde* 4-28, 4-33, 4-39, *kade* (<*k̂bde*) 4-30, *ovdi* 4-34. Poznato je da se u starim tekstovima mjesni prilozi tvore pomoću zamjenica i sufiksa *-de*, npr. *k(b) + de*, *ov(b) + de*, i sada se postavlja pitanje odakle se našao sekundarni ikavski refleks

²⁵ V. bilješku 22, str. 115.

²⁶ D. Malić drži da se ovdje radi o preuzimanju lokalnog dalmatoromanskog lika posuđenice (*Povaljska listina kao jezični spomenik*, HFD, Zagreb, 1988, str. 90).

ako nije bilo riječi o primarnom *jatu*. To se objašnjava posljedicom miješanja dvaju gramatičkih morfema *-de/-dê*. Priloški sufiks za oznaku smjera *-(p)dê* očigledno se izjednačio sa sufiksom za oznaku mjesta *-de* i zato imamo mješovite reflekske²⁷. Kod sufiksa *-lê* teško je govoriti o refleksu jata jer je u prošlosti imao oba lika: *koli* (<kolê/koli) 1-14, 2-23, 2-28, 3-4, 3-21, 4-24. Sufiksadni morfem *-nê* reflektira se dvojako: *vane* (<vbnê) 2-34 i *zvani* (<zvbnê) 3-33.

Oblikotvorni morfemi glagolskih osnova na *-ê* uglavnom imaju ikavski refleks: *hotê- ti(t)* (inf.) 1-13, *ti/* 4-23, *sêdê-* (relevantan je drugi slog s jatom) *sedít'* (inf.) 4-13; *želê- žeele* 3-26.

U aoristu i imperfektu glagola čija infinitivna osnova ne završava na *jat* nailazimo uglavnom na poštivanje pisarske tradicije u bilježenju glasa *jata*, a na samo jednom mjestu ikavski refleks: *bi* (3. sg. aor.) 4-24, 4-31, *bê* (3. sg. aor.) 2-2, *bêše* (3 sg. impf.) 2-5, *bêhu* (3 pl. impf.) 2-7. Ovdje nećemo uzeti u razmatranje poseban oblik aorista gl. *biti* zato što je mogao nastati i od oblika *byh̃b/by/by/bysmo/byste/by* pa bismo eventualno mogli govoriti i o morfološkoj neutralizaciji.

Deklinacijski morfemi s *jatom* pokazuju sljedeću situaciju: u L sg. imenica i pridjeva o-osnova čisto ekavske²⁸ likove pronalazimo u primjerima *sanme* 2-26, *Kastve* 4-43, *mlade* 4-32, ikavske²⁹ u *komuni* 4-23 i *Jurev[i]* 4-17, a mješovite u *pisme* 1-18, *Veprince* 2-2, 4-39, *pismi* 2-9/10, *Veprinci* 1-17. Imenice i pridjevi a-osnova u DL sg. imaju ekavske likove: *pravde* 4-13, *porte* 4-55, *kontrade* 3-1, *kuntrade* 4-53; ikavske: *ženi* 3-28, *cesti* 3-5; mješovite: *kozare* 2-36, *gospode* 2-33, *kozari* 2-37, *gospodi* 2-29, 2-30, 4-14, 4-51; a samo jedan primjer svjedoči o čuvanju *jata*: *Učkê* 2-27. Imenice o-osnova u L pl. imaju nastavak *-eh̃*³⁰: *fateh* 2-24. Dativ ličnih

²⁷ S. Damjanović, *Refleksi jata u korizmenjaku Kolunićeva zbornika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 16, Zagreb, 1979, str. 26.

²⁸ D. Malić nije sigurna radi li se ovdje o ekavskom refleksu jata ili o utjecaju sklonidbi ili pak o tradiranom crkvenoslavenskom izgovoru: "... u imeničkoj deklinaciji u L jd. ne mora biti riječ o refleksu jata nego o analoškom izjednačavanju palatalne deklinacije s nepalatalnom. (...) Primjeri s napisanim ekavskim refleksom u glagoljičkom tekstu... pokazuju da je naš zapisivač nastojao slijediti i predočiti tradirani crkvenoslavenski ekavski izgovor jata..." (*Prilog za izgovor jata u hrvatskom glagolizmu*, Filologija 24-25, Zagreb, 1995, str. 232). Isto mišljenje autorica izražava i u raspravi *Jezik glagoljičke početnice Jurja iz Slavonije*, Filologija 26, Zagreb, 1996, str. 32.

²⁹ O tom problemu piše S. Damjanović: "Sklon sam ipak onim objašnjenjima (Fancev, Hercigonja) koja, kad je riječ o razvoju unutar hrvatskih sustava, ne precjenjuju utjecaj *i*-deklinacije, nego lokativno *-i* određuju kao *-i* < *-ê*, tj. koji polaze od toga da je izmjena fonemskoga sustava izazvala promjenu sustava gram. morfema." (v. bilješku 12, str. 101).

³⁰ Problem možemo pratiti od M. Rešetara koji je tvrdio da *-eh̃* nije nastao kao refleks *jata* već analogijom prema istom gramatičkom morfemu u imenica *i*-deklinacije. Josip Hamm direktno je izvodio nastavak *-eh̃* iz *-êh̃* tvrdeći da je *-eh̃* odjek davne situacije kada se *e* (<*e'*<*ê*) izgovaralo i kao *e* i kao *i*. E. Hercigonja je pak došao do zaključka da je taj odnos ovisio o području na kojem tekst nastaje. Tu tvrdnju potkrijepio je dokazima i S. Damjanović tvrdeći da je refleks *-eh̃* češći što je inače češći refleks *e* < *ê*.

zamjenica bilježi ikavski refleks: *mani* 1-14. Od ostalih zamjeničkih i pridjevskih morfema s iskonskim *jatom* nalazimo samo ekavske reflekse *teh* (G pl.) 2-11, 4-20, *vseh* (G pl.) 3-6. Komparativni oblici čuvaju mlađe ikavske oblike: *starii* (N pl.) 4-22, *stariem* (D pl.) 3-27, *starie* (A pl.) 4-24, *stariimi* (I pl.) 4-46, i stariji ekavski lik *stareimi* (I pl.) 1-6. U superlativu pridjeva *vseh stariih* (<starëihъ) 3-6/7 čuva se ikavski refleks, kao i u N du. 2 *marki* 3-2.

Refleksi *jata* uglavnom se podudaraju sa zakonom Jakubinskog i Meyera, a odstupanja su očita samo u onim primjerima gdje se reflektira e umjesto i, što ponovno govori o ekavskoj dominaciji³¹: *sedeči* 1-2, *sedit'* 4-13, *prepovedi* 4-4, *povedasmo* 2-13, *povedavši* 4-7, *zapovedaše* 1-15, *seč* 4-53, *vane* 2-34, *žeele* 3-26, *Veprince* 2-2, 4-39, *svetnika* 3-13, 4-22, *svetno* 1-10, 1-12, *svečaše* 1-12, *veča* 2-18, 4-6, 4-36. U obrnutom smjeru nalazimo samo 2 primjera: *presif[ke]* 3-33, *presikah* 3-35.

Refleks praslavenskoga *t'* uvijek je *ć*, za koji se pretpostavlja da je, kao i u većini suvremenih čakavskih govora bio zatvorni palatalizirani dental³². Njega nalazimo u pojedinim leksemima, tvorbenim sufiksima i određenim morfološkim kategorijama. Od pojedinih leksema zastupljeni su: *občinsko* 1-12/13, *noće* 3-1, *noči* 3-7, 3-10, *domači* 4-28, *nemoči* 4-31, *pomoć* 4-42, 4-45. Od tvorbenih sufiksa zastupljen je *-ić* (u pismu *-iĉ*): *Fabić* 1-5, 2-4, *Brnković* 1-5, *Bratković* 1-7, 2-4, *Gržanić* 1-8, *H[o]vrlić* 1-8/9, *Fabičević* 1-9, *Dminčić* 1-11, *Favalića* 2-15, *Favalić* 2-7. U tvorbi imperfektivnih glagola od perfektivnih s osnovom na *-t* susrećemo: *svečaše* 1-12, *pamečaše* 2-8, *pamečahu* 2-2. U tvorbi imenica s jotiranom osnovom koja je završavala na *-t*: *vića* 2-17, *veća* 2-18, 4-6, 4-36, *veće* 2-5, *plaću* 3-18. U morfološkim kategorijama najizrazitiji je u infinitivu: *pasuĉ* 3-31, 4-4, *vzemuĉ* 3-31/32, *priseĉ'* 4-12, *nareĉ* 4-37, *seĉ* 4-53, zatim u prezentskoj osnovi: *plaća* 3-1, 3-2, 3-5, 3-7, 3-9, 3-19, 3-20, 3-22, 3-27, 3-32, 3-34, 3-35, 4-1, 4-2, 4-4, *plaćamo* 4-51, zatim u prezentu glagola (*h*)*otiti* - *oće* 4-17, 4-36, u akt. participu prezenta *buduĉ* 1-10 i u pridjevima nastalim od akt. participa prezenta - *sedeči* 1-2, *ležeće* 4-48. Suglasnik *ć* dolazi i u skupu *šč*, što je refleks praslavenskoga **st'/*sk'*, u leksemima *komunĉak* 1-10, *oće* 3-11, 4-11, 4-57, *Moćenicaĥ* 4-43, u imeničkih tvorbenih sufiksa *-šće*, *prihodića* 4-11 i pasivnom participu preterita *puĉeni* 2-10. Dva primjera svjedoče da se ne provodi sekundarna jotacija: *treti* 3-23, *pestu* 3-20, tj. sekundarni skupovi **tj/*dj* ispred kojih je nekad stajao poluglas ostaju bez promjene. Kad je glagol *iti* složen s prefiksom što završava na vokal, skupovi *-jt/-jd-* ostaju nepremetnuti: *naidu* 1-18, *naide* 2-21 (2x), 2-35, 3-15, *naif[t]* 4-22.

³¹ Do istih spoznaja došao je i E. Hercigonja u istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti na građi Petrisova zbornika: "Uočljivo je da do narušavanja normi JM u jeziku Pz dolazi - uz neznatne iznimke - u kompleksu A tj. u sferi situacijâ koje pretpostavljaju refleks *ê > i*." [Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti u čakavštini 15. stoljeća (na građi Petrisova zbornika iz god. 1468.)], Radovi Zavoda za slavensku filologiju 18, Zagreb, 1983, str. 37.

³² D. Malić, *Konsonantizam Žića svetih otaca*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 19, Zagreb, 1993, 180 str.

Refleks prasl. *d' > j nalazimo u leksemima *meju* 1-14, *mei* 3-6, 4-9, 4-10, 4-13, 4-24, u komparativu pridjeva *mlaim'* 2-13 i u pasivnom participu preterita: *podtvreni* 2-7/8, *ograenoi* 2-36, *neograenoi* 2-37, *suenu* 3-26.

Zbog nedostatka primjera teško je govoriti je li druga palatalizacija u tekstu dosljedno provedena - *prisežniki* (N pl.) 4-47, ali: *ne mozi* 4-57. Treću palatalizaciju pratimo u primjerima: *knezi* 2-6, u zamjenici *vas* (<vbśb <*vbhb) 2-32, *vsi* 1-12.

Suglasnik *h* čuva se u inicijalnom slogu: *H[o]vrlič* 1-8/9, *hišu* 2-34, *hodil* 3-30; medijalnom: *Čohil* 1-7, 2-3, *pamečahu* 2-2, *rihtu* 4-40; finalnom: *g(ospod)nih* 1-1, *nih* 2-1 (2x), *starih* 2-5, *kēh* 2-10, *svoih* 2-24, 3-3, *fateh* 2-24, *rukah* 3-3, *stariih* 3-6/7, *presikah* 3-35, *senožetah* 4-2, *nekošenih* 4-2, *treh* 4-19, 4-21, *teh* 4-20. Pa ipak do redukcije glasa *h* dolazi i to samo u inicijalnom slogu, isključivo kod glagola (*h*)*otiti*: *ti(t)* 1-13, *oče* 4-17, 4-36, *til* 4-23. Nema zabilježenih primjera gdje se *h* kod glagola (*h*)*otiti* čuva, kao ni redukcije *h* na kraju riječi.

Suglasnik *l* na kraju riječi čuva se: u imenica *Čohil* 1-7, 2-3, *Paval* 1-9, *del* 2-30, 3-23, 4-15, *stol* 4-40, 4-44; i u akt. part. pret. II: *prišal* 1-23, 4-33/34, *kužal* 2-31, *razbil* 2-34, *kral* 2-36, 2-37, 3-1, 3-3, 4-55, *ukral* 3-4, 3-9, *ubil* 3-11, *udril* 3-11, 3-16, 3-19, *posegal* 3-11, *opsoval* 3-14, *razbiêl* 3-15, *vinel* 3-17, *odril* 3-20, *sramotil* 3-21, *psoval* 3-21, *vložil* 3-23, *mogal* 3-24, *stupil* 3-26, *vrgal* 3-28, *hodil* 3-30, *našal* 3-31, 4-4, *vsekal* 3-33, *sekal* 3-35, 4-1, *pasal* 4-2, 4-34, *tužil* 4-6, *dal* 4-29, *mrkal* 4-33.

Suglasnička pojava VrV < VžV, poznata i pod nazivom rotacizam, javlja se u primjerima *ništr* 2-29, *nigdare* 4-40, *tre/tr* 1-14, 2-19, *moremo* 4-39.

Od konsonantskih skupina čuvaju se -čt/-št-, -šp-, -šk-, -vs-, -čl-, -nm-, -šč- (u pismu). Konsonantska skupina -čl- ostaje neizmijenjena: *č{lovi}ka* 3-21, *človika* 4-54. Suglasnička skupina -čt- sekundarnog je podrijetla (<čbt)³³ i čuva se u primjerima: *p{očtovani}* 1-2, *sačtat* 4-17, a izmijenjena je u primjerima *poštovanim* 1-17, *ništr* 2-29. U primjeru *Auštrie* 2-11 očito je riječ o posebnoj fonološkoj prilagodbi posuđenica jer se riječi stranoga podrijetla s istom suglasničkom skupinom vjerojatno izgovaraju kao *št*, npr. [*kaštela*] 1-3 ili *štatut*, koji nije zasvjedočen u tekstu. To nam zato mogu posvjedočiti suglasničke skupine -šk-/šp- koje se redovito pojavljuju u riječima stranoga podrijetla a javljaju se u tekstu Vpz: *škoda* 3-6, *škandali* 1-14, *špendiê* 2-20, 2-22, 2-27, *šp[e]n[die]* 2-24. U riječima stranoga podrijetla nalazimo i druge suglasničke promjene, npr. *kužal* (tal. accusare). Čuvaju se konsonantske skupine -nm-/vs- što znači da nije provedena metateza sonanta: *sanme* 2-26, *vsi* 1-12, *vsakimi*

³³ Nakon ispadanja slabog poluglasa mijenja se u -št- (<tšt = čt < čbt). Kada se ta promjena ne bilježi, tvrdi D. Malić (v. bilješku 32, str. 195-196), tada je to pod utjecajem crkvenoslavenske pravopisne norme.

2-8, *va[s]* 2-32, *vsaku* 4-39, *vsako* 4-48, *vsaki* 4-53³⁴. U konsonantskoj skupini -vr- došlo je do redukcije sonanta v: *četrti* 4-15. U primjeru *daêt* 2-25 došlo je do zamjene intervokalnoga v s j, ali moguće je da se radi i o utjecaju crkvenoslavenske tradicije. U posuđenici *koverat* 4-50 nije se direktno preuzela konsonantska skupina -pr- iz talijanskoga jezika nego skupina -vr- iz mletačkoga jezika (covrire) koja se razdvaja vokalom e.

U pismu se asimilacija po zvučnosti ne bilježi, npr. *občinsko* 1-12/13, *podpisanomu* 1-15, *podtvreni* 2-7/8, *zkroz* 3-30, *odkupit'* 4-18, *sud'ca* 4-20, ali *nigdare* (<ggda<-kgda<-kbgda) 4-40, *tadbna* (<tatbina) 2-19 i z *glavi* 3-28 govore o bilježenju asimilacije po zvučnosti.

U primjeru *hišu* 2-34 mogli bismo govoriti o obezvučenju osnove -ž>-š.

3. Što se tiče deklinacije imenica ona ne čuva mnogo starine. U L sg. imenica m/sr. roda nalazimo nastavke: -i (<i/ê), -e (<ê), -ê³⁵ (riječ je o pisarskoj tradiciji) i mlađi nastavak -u, npr. *Veprinci* 1-17, *komuni* 4-23, *pismi* 2-9/10, *Miholi* 4-33, *Jurev[i]* 4-17; *Veprince* 2-2, *sanme* 2-26, *dne*³⁶ 3-9, *Kastve* 4-43, *pisme* 1-18, *lete* 4-32; *dnê* 3-4; *gradu* 2-34, 4-16, *gaju* 4-1. Jedan primjer ...v tom poštovanim *gradom* 1-17 vjerojatnije govori o pisarskoj pogrešci nego o nastavku za L sg³⁷. U N pl. zanimljiva je kratka množina: *muži* 1-3, 2-1/2, 2-9, *knezi* 2-6, *krali* 2-11/12, *kmeti* 4-28, bez zabilježenih primjera s dugom množinom³⁸. U G pl. čuvaju se nastavci -Ø, -i, -a³⁹: *Favalič* 2-7, *ênac* 4-14/15, *krat* 2-23, *let* 1-1, 2-1, 2-2 (2x), 2-3, 2-4, 2-5; *muži* 2-5, 4-21, *koni* 2-25, *osudi* 2-28, *krali* 4-19; *Favaliča* 2-15. U D pl. nalazimo samo stariji nastavak -om: *sinom'* 2-13, *popom* 4-15, 4-29, 4-31; u A pl. stariji nastavak -i: *zakoni* 1-15/16, 2-10, 2-12, 2-14 i noviji -e: *ênce* 4-17, *dinare* 4-27. U L pl. zabilježen je nastavak -eh⁴⁰: *fateh* 2-24; u l pl. -i⁴¹: *zakoni* 2-8. Do sinkretizma DLI

³⁴ O suglasničkoj skupini -nm- S. Ivšić piše: "U nas bi prema *s'bn'bm'b*, *s'bn'bma* bilo **snam*, **sanma* i analogijom **sanam*, **sanma*, no prema riječima sa -jam kao *najam*, *ujam*, *zajam* i dr. načinjeno je *sanjam*, *sanjnja*, koje se govori i s metatezom *samanj*, *samnja* 'sajam'." (*Slavenska poredbena gramatika*, ŠK, Zagreb, 1970, str. 105).

³⁵ Za nastavak -i Z. Junković kaže da dolazi prema jo-osnovama (v. bilješku 21, str. 122). A. Šepić nastavke -i/-e izvodi iz *jata*, bez obzira radi li se o tvrdim ili mekim osnovama (v. bilješku 10, str. 30).

³⁶ Imenica *dan* u L sg. ima nastavak -e ali to je sačuvan oblik stare konsonantske deklinacije.

³⁷ Tim problemom više ćemo se pozabaviti u dijelu rasprave o morfologiji pridjeva.

³⁸ I drugi istarski i primorski statuti potvrđuju rijetke pojave duge množine (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 30).

³⁹ "Svi su ti nastavci praslavenskoga podrijetla. Pritom je nastavak -Ø karakterističan za imenice sva tri roda (nekadašnjih *o-/jo-*, *a-/ja-* i konsonantskih osnova), nastavak -i potječe iz i-deklinacije m. i ž.r., dok je kasniji čakavski nastavak -ov/-ev bio infiks u nekadašnjih imenica *u-/ju-* osnova." (D. Malić, *Imenički genitiv plurala u hrvatskim spomenicima 14. stoljeća*, Fluminensia 2, Rijeka, 1992, str. 69).

⁴⁰ "Ne bih rekao, da je nastavak -eh ovamo prodr'o iz deklinacije na -i, već će to prije biti ekavski izgovor stsl. *jata*." (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 32).

pl. još nije došlo. U N du. nalazimo nastavak -a: *del* 3-5.

U G sg. imenica ž. roda nalazimo nastavke -i/-e: *Ani* 1-2, *gospodi* 2-11, *smrti* 3-11, *glavi* 3-28, *lozi* 3-33, *krvi* 3-16, *kuntradi* 4-26, *nemoći* 4-31, *marki* 3-2, *vrsti* 3-21; *Auštrie* 2-11, *šp[e]n[di]* 2-24, *presij[ke]* 3-33, *pravde* 4-7, *kuntrade* 4-51. Dativ/lokativ sg. nudi istu pojavu nastavaka⁴²: *g(ospo)di* 2-29, 2-30, 4-14, 4-51, *kozari* 2-37, *noći* 3-7, 3-9, *cesti* 3-15, *ženi* 3-28, *prepovedi* 4-4; *g(ospo)de* 2-33, *kozare* 2-36, *kontrade* 3-1, *v'dovce* 3-28, *pravde* 4-13, *kuntrade* 4-53, *porte* 4-55, *noće* 3-1. Za ovu posljednju mogli bismo reći da se radi o grešci jer ona se i nekada sklanjala kao imenica ž. roda i-osnova, dakle s nastavkom -i, međutim postoji mišljenje da se ta imenica sklanjala prema obrascu *va dne*, *po dane* ili *senožete* budući da se pojavljuje i u Kastavskom statutu⁴³. Teško je da bismo tu mogli govoriti o ekavskom refleksu jata, ali sigurno ga možemo potvrditi u primjeru *Učkê* 2-27. U I sg. ne čuvaju se tipični čakavski nastavci -ov/-ev/-un (<-um) već kontrahirani nastavak -u⁴⁴ (<-oju): *pestu* 3-20, *dlanu* 3-19. Obje imenice sklanjale su se po modelu i-osnova, a tekst Vpz imenicu *dlan* i dalje osjeća kao imenicu ž. roda. U N pl. nalazimo samo jedan primjer: *edi* 2-18. U G pl. nalazimo nastavak -ø, koji je dominantan, i samo jedan primjer s nastavkom -i: *libar* 2-28, 2-29, 2-32 (2x), 3-14, 3-15, 3-29, 4-47, 4-56, *libr* 3-22, *marak* 3-3, 4-35, *mark* 2-35, 2-36, 3-9, 3-19; *libri* 4-52. U A pl. nalazimo samo 1 primjer: *ruki* 2-15. U L pl. nastavak -ah jedini je potvrđen: *rukah* 3-3, *presikah* 3-35, *Moćenicah* 4-43, *senožetah* 4-2. Instrumental pl. potvrđuje se u jednom primjeru s nastavkom -ami: *ovcami* 4-27, 4-32, a N du. čuva nastavak -i u primjeru 2 *marki* 3-2.

U N sg. pridjeva valja istaknuti da ne nalazimo određeni lik u imenskome predikatu, već samo neodređene likove, ali u atributnoj funkciji u dva participa preterita pasivna javljaju se određeni likovi: *dlžan* 4-28, 4-29, *dlžn* 4-34, *ordinan[fi]* 1-10, *izabrani* 1-10. U N sg. sr. roda i N pl. m. roda nalazimo pridjeve nastale od participa prezenta aktivnog: *sedeći* 1-2, *ležeće* 4-48. U G sg. ž. roda potvrđuje se jedini nastavak -e: *svete* 1-2. U L sg. m/sr. roda nalazimo nastavke -om, -im, -e: *ludskom* 4-1, *malom* 4-23, *poštovanim*⁴⁵ 1-17, *mlade* 4-32. U G pl. pridjeva m/sr. roda čuva se nastavak -ih: *starih* 2-5, *g(ospod)nih* 1-1, 2-1. Akuzativ pl. poznaje

⁴¹ "U instr. pl. najobičniji je završetak -i. Tako je u svim statutima, ali nalazimo i nastavak -mi od osnova na -i..." (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 31).

⁴² M. Moguš upozorava da se u govorima središnje i istočne Istre pojavljuje nastavak -e (<-ê) i u nastavničkim morfemima (Čakavsko narječje, ŠK, Zagreb, 1971, str. 38).

⁴³ A. Šepić, v. bilješku 10, str. 29.

⁴⁴ Završetak -u u I sg. bio je raširen još na kraju 17. stoljeća i u Hrvatskom primorju, a na kvarnerskim otocima taj se nastavak čuva i danas (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 33).

⁴⁵ A. Šepić je sličan lik pronašao u jeziku Trsatskoga statuta, *po urdinu gospodskim*. "Ako nije pogreška prepisivačeva, mislim, da je to oblik, koji je postao prema stslolvj. nastavku pronominalne deklinacije. Takav primjer nalazimo i u Lekcijonarzu Zadarskom." (v. bilješku 10, str. 34).

nastavak -e: *stare* 1-16, a instr. pl. -*imi*: ostalimi 1-6. Komparativ pridjeva zabilježen je u NDAI plurala: *starii* 4-22, *stariem* 3-27, *mlaim'* 2-13, *starie* 4-24, *stareimi* 1-6, *stariimi* 4-46. Superlativ pridjeva zabilježen je prema opisnom modelu u G pl. *vseh stariih* 3-7.

Od specifičnih oblika zamjenica valja istaknuti L sg. ž. roda posvojne zamjenice *našoi* 4-53, D sg. lične zamjenice za 1. lice sg. *mani* 1-14, D pl. zamjenice za 1. lice pl. *nam'* 2-14, 2-17, 4-12, 4-42, što znači da se ne dodaje vokal -a pod utjecajem dualnoga dativa, I pl. lične zamjenice za 1. lice pl. *nami* 4-9, 4-13, 4-27, L sg. lične zamjenice za 3. lice sg. *nem* 3-24/25 koje ne čuva vokal -u. Pokazna zamjenica *ta* (<tb) nije zabilježena s naveskom⁴⁶: *ta* 2-35, 4-10, 4-27, 4-55; pokazna zamjenica *onaj* čuva o- na početku riječi: *onoga* 2-20, *onomu* 2-30, 3-5/6. Povratno-posvojna zamjenica *svoi* nalazi se u L pl. m/ž. roda: *svoih* 2-24, 3-3 i I pl. m. roda *svoimi* 4-46. Zamjenice *vas* i *vsaki* ostaju s nepremetnutim suglasničkim skupinama: *va[s]* 2-32, *vs*i 1-12, *vsakimi* 2-8. Povratna zamjenica se ima specifičan oblik u I sg. *sobu* 4-10. Od upitno-odnosnih zamjenica valja izdvojiti zamjenicu *ča* 2-28, 2-29, 2-35, 3-15; kontrahirane oblike zamjenica *kyi/kaja/koje*: *ki* 1-11, 1-13, 1-16, 2-2, 2-3, 2-4, 2-5, 2-6 (2x), 4-7, 4-37, 4-47, *ka* 2-19, *ko* 3-4, 4-48, 4-55, *kē* (A pl. m.) 2-8, *kēh* (L pl. m.) 2-10, *kē* (G sg. ž.) 3-21; i zamjenicu *ki* (<k̑to)⁴⁷ 2-21, 2-30, 2-36, 2-37, 3-1, 3-3, 3-4, 3-9, 3-11, 3-13, 3-15, 3-16, 3-17, 3-19, 3-21, 3-23, 3-26, 3-30, 3-31, 3-33, 3-35, 4-1, 4-2, 4-4, 4-6, 4-17, 4-23 (2x), *komu* 3-6, *koga* 3-17, 3-23, 4-36.

Posebno valja istaknuti da uz broj 2 stoje imenski dualski oblici: 2 *marki* 3-2, 2 *dela* 3-5, a uz broj 3 množinski, npr. 3 *edi* 2-18. To je tipična čakavska osobina, tek će s novoštokavskim inovacijama od broja 2-4 vrijediti isti broj. U tekstu pronalazimo jednu brojnu imenicu u G sg. *deseti(ni)* 4-28. Važna je pojava oblika *treh* 4-19, 4-21 u G pl. koji se nekada sklanjao kao imenica i-deklinacije, ali tu se preuzimaju nastavci iz zamjениčko-pridjevske deklinacije.

Od glagolskih oblika valja upozoriti na pojavu apokopiranog infinitiva. Prezentski oblici nemaju odviše starine. Od aoristnih oblika izdvajaju se 3. l. sg. *bi* 4-24, 4-31, *bē* 2-2, *da* 2-14, *prie* 2-15, 1. l. pl. *pogledasmo* 2-9, *prepisasmo* 2-12, *povedasmo* 2-13, a specifičnost aorista jest u 3. l. pl. gdje nalazimo imperfektivne glagole u tvorbi aorista⁴⁸: *se svečāše* 1-12, *zapovedāše* 1-15. Imperfekt je sačuvan u

⁴⁶ Oblik zamjenice *ta* s naveskom -j čuva se, između svih istraženih primorskih i istarskih statuta, jedino u Vinodolskom zakonu (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 33).

⁴⁷ Veprinački zakon, jedini od svih primorskih i istarskih statuta, čuva oblik *ki* umjesto *gdo* (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 34).

⁴⁸ O tom problemu piše E. Hercigonja tvrdeći da je aorist nesvršenih glagola imao izrazitu stilističku funkciju, označavajući raspon, odnosno trajanje između dviju točaka na liniji razvoja imperfektivne radnje (*O nekim značenjima osnovnih preteritalnih vremena u jeziku Zografskog kodeksa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 4, Zagreb, 1961, str. 110). S. Damjanović naglašava da se glagolski vid ne može svesti na opoziciju svršeno-nesvršeno jer objedinjuje nekoliko načina radnje: "Kao što je poznato, vid nije naslijeđen iz praindoevropskoga, on je slavenska novotvorina i najvjerojatnije je nastao

3. l. sg. *běše* 2-5, *pamečaše* 2-8, i u 3. l. pl. *běhu* 2-7, *pamečahu* 2-2. Perfekt nema specifičnosti. Futur I. tvori se pomoću naglašenoga oblika prezenta glagola (*h*)*otiti* i infinitiva glagola: *oče odkupit'* (3. l. pl.) 4-17/18, *oče tužit* (3. l. sg.) 4-36. Od gl. načina istaknut ćemo kondicional - svi oblici kondicionala zabilježeni su samo u 3. l. sg. svih triju rodova, tvore se pomoću posebnoga oblika gl. *biti* za tvorbu kondicionala i participa preterita aktivnog drugog. Takvih oblika ima 42 što nas ne smije iznenaditi jer riječ je o pravnom tekstu koji je zasnovan na potencijalnoj radnji a to se upravo njime izražava. Ono što je uistinu specifično imperativ je glagola. Imperativ se isključivo tvori opisnim (analitičkim) modelom: a) čestica *da* + prezent⁴⁹ - i *da pride* za dan ki e pozvan 4-37, *da more* vsaki parentin koverat 4-49, *da budu* i za napreda držani i *da se vazda* v pisme *naidu* 1-17/18; b) imperativ gl. *imati* + infinitiv - *im(ě)i nareč* 4-37; c) prezent gl. *imati* + infinitiv - 3. l. sg. *ima* + *gledat* 4-10/11, *priseč* 4-12, *se prodat* 4-16, *sačtat* 4-17, *izabrat* 4-19/20, *rotit* 4-21, *platit* 4-24, *past* 4-30, *dat* 4-30, *pustit* 4-52, 1. l. pl. *imamo* + *dat* 4-14, 3. l. pl. *imaju* + *pokazat'* 4-12, *naif[t]* 4-22; d) *ne mozi* + infinitiv⁵⁰ - *ne mozi zginut* 4-57 za 3. l. sg. Primjećujemo da nema čestice *neka*.

Što se participa tiče, osim akt. part. pret. II. u tvorbi kondicionala i perfekta, nalazimo i particip preterita pasivni ali samo s nastavcima -*n/-na/-no* i -*en/-ena/-eno*: *pozvan* 4-37, *ordinan[i]* 1-10, *izabrani* 1-11, *pisani* 1-11/12, 2-9, *držani* 1-16, 1-18, *podtvreni* 2-7/8, *pučeni* 2-10, *učinena* 3-6, *rečen[oga]* 1-3, *podpisanomu* 1-15, *počtovanim* 1-17, *suenu* 3-26, *ograeno i* 2-36, *neograeno i* 2-37, *pisaně* 2-14, *nekošenih* 4-2. Akt. part. pret. I. zabilježen je samo jednim primjerom: *povedavši* 4-7, a akt. part. prezenta dvama primjerima *pasuč* 3-31, 4-4, *vzemluč* 3-31/32, a samo 1 primjer *žee* 3-26 govori o starom obliku s nastavkom -*e* (<-ě)⁵¹.

Od specifičnih priloga izdvajamo likove: *onde* 1-2, *ovde* 4-28, 4-33, 4-39, *ovdi* 4-34, *nigdare* 4-40, *oče* 3-11, 4-11, 4-57, *naiprvo* 1-4, 2-16, *drugoč* 4-25,

objedinjavanjem nijansi glagolskih značenja koje je dovelo do opozicije *determinirano* : *indeterminirano*. Time su od determiniranih osnova stvorene indeterminirane, ali je ostala mogućnost da se drugim morfološkim i sintaktičkim sredstvima unese elemenat ograničenosti (ako je riječ o determiniranoj osnovi).” (v. bilješku 12, str. 143-144).

⁴⁹ Čestica *da* češće se javlja kada se ne zahtijeva odmah izvršenje zapovijedi (v. AR).

⁵⁰ M. Mihaljević u raspravi *Jezična slojevitost Brevijara Vida Omišljanina iz 1396. godine*, Filologija 27, 1997, 119-138, piše o perifrastičnom obliku niječnoga imperativa koji se tvori zanijekanim imperativom glagola *moči* i infinitivom kojega drugog glagola. To je tipična latinska konstrukcija, dokazuje Mihaljević, a u Brevijaru Vida Omišljanina nalazi primjere *ne mozi boěti se* 19b i 19c, *ne mozi plakati* 20a, *ne mozi hvaliti se* 96a, *ne mozi visoko mudr'stvovati* 96a za latinske ekvivalente *noli timere*, *noli flere*, *noli gloriari*, *noli altum sapere*.

⁵¹ Oblik *želiye* prema AR nalazimo u Regulama sv. Benedikta i u Š. Menčetića. Istina je da oblici s nastavkom -*e* nisu zabilježeni u istarskim općinskim statutima, ali ne bih se do kraja složio s mišljenjem D. Gabrić-Bagarić da su posve iščezli, jer ovaj primjer samo govori o reliktu crkvenoslavenske tradicije (v. raspravu D. Gabrić-Bagarić, *O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 21, Zagreb, 1995, str. 54).

trikrat 2-18, *kade* 4-29, *edino* (= zajedno) 1-12, *svetno* 1-12, *napreda* 1-13, 1-18, *znova* 3-26, *koli* (= god) 1-14, 2-23, 2-28, 3-4, 3-21, 4-24, *tolikaise*⁵² 4-44. Među specifičnim prijedlozima ističu se *meju* 1-14, *mei* 3-6, 4-9, 4-10, 4-13, 4-24, *z*⁵³ (< s) 1-6, 3-28, 4-16, 4-26, 4-32, *poluk* 1-10, *zkroz'* 3-30, *vane* 2-34, *prez* 4-47, *brez* 4-57, *zvani* 3-33.

Među specifičnim vezničkim inventarom izdvajaju se: uzročni veznik *zač* 4-40, sastavni *tare/tre/tr* 1-14, 2-19, 4-27, *ali* (svi primjeri u značenju *ili*) 3-13, 3-14, 3-28, 4-23, 4-33, 4-43 uz jedan rastavni veznik *ili* 3-21.

4. Iz sintakse je zanimljiv romanizam iz talijanskoga jezika, konstrukcija *od* + imenica: knezi *od Favalič* 2-6/7, *od Favaliča* 2-15, zakon *od osudi* 2-28, zakon *od' udorca* 3-11. Specifična je konstrukcija *za* + infinitiv⁵⁴: *za ne ti(t)* 1-13. Položaj enklitike i negacije u rečenici ne odgovara današnjem stanju: *na niedan pu[t]* 2-25, *na niednu pravdu* 4-41, *ako bi ne mogal* 3-24, *i ki bi ne til bit svetnik* 4-23. Besprijedložni akuzativ nalazimo u primjeru ...i da pride za dan (v) *ki* e pozvan 4-37, besprijedložni lokativ u primjerima ...*Ki bi (na) cesti razbiël*, zapada 50 libr ...3-15, ...Zakon e da ovde (va) *Veprince* moremo za vsaku reč pravdu sudit...4-39/40, besprijedložni instrumental⁵⁵ u primjeru ...Zakon e naš da more župan (sa) *svoimi stariimi* ki su prisežniki sudit za 50 libar prez kapitana... 4-46/47. Sintaktički akuzativ umjesto instrumentala nalazimo u primjeru: *pod tu gospodu* 2-7, sintaktički lokativ umjesto instrumentala u primjeru... [Ki] bi sam v *svoih rukah kral*...3-3. Sintaktički genitiv umjesto akuzativa nalazimo u primjeru: ... a ostanak' gre mei *vseh stariih* 3-6/7.

Zanimljive su konstrukcije: imenica/glagol + *na* + *pomoć*⁵⁶, npr. *potreba na pomoć* 4-42, *vazeli na pomoć* 4-45; gl. *tužiti* + *na* + zam./pridjev⁵⁷, npr. *ki bi tužil'* na drugoga 4-6, *ak(o ki) n(a) k(o)ga oče tužit* 4-36; gl. *poslati* + *po* + koga⁵⁸, npr. *po*

⁵² Tu je na produženu osnovu *tolik(aj)* dodan navezak -še. Isti lik čuva se već u Dobrinjskoj ispravi "slavnoga Dragoslava" iz 1100. godine.

⁵³ I drugi istarski i primorski statuti bilježe istu promjenu (A. Šepić, v. bilješku 10, str. 27).

⁵⁴ Za čakavsko narječje to je tipična konstrukcija, tvrdi B. Finka (*Čakavsko narječje*, Čakavska rič, Split, 1971, str. 63).

⁵⁵ O besprijedložnom instrumentalu poodavno je pisao L. Zima opravdavajući tu pojavu fonetskim razlozima: prijedlog *s(a)* ispadao je pred piskavim inicijalnim glasovima *s i z* (*Nekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, JAZU, Zagreb, 1887, str. 244). Tu pojavu najčešće bilježi u čakavskih i starodubrovačkih pisaca.

⁵⁶ AR je zabilježio konstrukciju *na pomoć* gdje je riječ *pomoć* združena s prijedlogom *na* kao dopuna glagolima: *biti, doći, pričti, saći, prispjeti, dić se, priskočiti, pritrčati, teći, doteći, ustati, klikovati, vapiti, zvati (zazvati, zazivati, prizivati...)*.

⁵⁷ U AR navode se potvrde takve konstrukcije u Marulića, Vetranovića, Barakovića i M. A. Reljkovića.

⁵⁸ U AR navode se potvrde takve konstrukcije u *Redu i zakonu*, Gundulića i Kašića.

kapitana poslali 2-20, 2-26; *za + volju* (= zbog, radi), npr. *za volu nemoći* 4-31. Pridjevi se slažu po vidu, ali samo 1 zabilježeni primjer ne daje nam pravo za sigurnija zaključivanja: *ordinan[ci] izabrani* od plka...1-10/11. Pridjeve u imeničkoj službi nalazimo u pozitivu, komparativu i superlativu: *žreloga* 4-9, *sirovo* 3-33, 3-35, *starii* 4-22, *stariem* 3-27, *starie* 4-24, *stareimi* 1-6, *stariimi* 4-46, *vseh stariih* 3-7. Nalazimo i jedan prilog u imeničkoj službi: *bole* (= dobro) 1-12.

Na jednom mjestu u tekstu Vpz nailazimo na romanski (talijanski) model računanja: *plaća so. 50 [ma]ne dva* 4-4/5.

5. Jezik Veprinačkog zakona u mlađim prijepisima (CP/VP)⁵⁹

Osim osnovnoga ili glavnoga rukopisa Vpz poznata su dva prijepisa zakona, onaj iz druge polovine 18. st. Antona Core i mlađi prijepis Jakova Volčića iz 1851. godine. U ovom dijelu htio bih istaknuti samo neke od razlika koje se javljaju između jezika u osnovnome rukopisu i onoga u mlađim prijepisima⁶⁰.

VP, u odnosu na CP, razvidno pokazuje da prepisivač u izgovoru i pismu ne razlikuje palatalne glasove č i ċ, što uglavnom govori u prilog da je prepisivač mekše izgovarao palatal č negoli je riječ o obrnutom procesu: *Fabićević* 1-9, *uročna* 4-6, *drugoc* 4-25, *zać* 4-39, *svečaše* 1-12, *občinsko* 1-12/13.

Slogotvorno *r* u CP redovito se bilježi s popratnim vokalom *e*: *pervu* 2-6, *potverjeni* 2-7/8, *perve* 2-10, *kervi* 3-16, *dopernest* 3-24, *zvergal* 3-28, *potverde* 4-10, *četerti* 4-15, *pervo* 4-36. VP ima kolebanja u pisanju - slogotvorno *r* pretežito se realizira bez popratnoga vokala, npr. *najprvo* 1-4, 2-16, *prvu* 2-6, *potvrjeni* 2-7/8, *prvja* 2-10, *krvi* 3-16, *doprnest* 3-24, *potvrde* 4-10, *prvo* 4-36, ali u primjerima *Hoverlić* 1-9, *smerti* 3-11, *zvergal* 3-28, *četerti* 4-15 pojavljuje se popratni vokal *e*⁶¹. Navedeni primjeri naznačuju Corinu dosljednost u pisanju slogotvornoga *r* (stoga se na ovom mjestu može postaviti hipotetičko pitanje - je li Cora bio dosljedan u pisarskoj maniri ili je uz slogotvorno *r* doista izgovarao popratni vokal *e* ?), dok Volčićev prijepis može signalizirati vrlo indikativnu pojavu - Volčić je zagledao u oba prijepisa, ali se vjerojatno pod utjecajem CP počeo kolebati oko pisanja slogotvornoga *r*. Tome u prilog mogu posvjedočiti primjeri bez pazvuka koji su u premoći nad onima s popratnim vokalom *e*. Osim toga, možda bismo mogli govoriti i o tome da u Corino vrijeme proces diferencijacije *r-ar-ar-or* na istočnoistarskom prostoru još nije započeo, dok je Volčiću obrnuta situacija doprinijela raznolikim varijacijama u korištenju

⁵⁹ CP= Corin prijepis, pol. 18.st.; VP= Volčićev prijepis, 1851.

⁶⁰ Ovdje se neće razmatrati razlike na pravopisnoj razini zato što su prijepisi nastali u različitim vremenskim odsječcima i na latiničkom pismu, a ono ipak podliježe drukčijoj pisarskoj tradiciji negoli hrvatskoglagoljski tekstovi, stoga mi se spomenuta usporeba čini manje učinkovitom.

⁶¹ O tom problemu piše M. Moguš: "U čakavaca se vokalno *r* realizira nejednako: kao *r*, *ar*, *or*, *er*. Različiti ostvaraji nisu koncentrirani na pojedina područja, nego na gotovo čitavom terenu mogu živjeti dvostrukosti, gdje i u istom govoru." (v. bilješku 42, str. 30).

fonetskoga materijala. Da bismo valjano odgovorili na to pitanje, potrebno je najprije učiniti neke predradnje, poglavito iz povijesne dijalektologije koja u današnjoj kroatistici zauzima nezavidan položaj⁶².

Slogotvorno / redovito se bilježi u VP, osim u jednom primjeru, dok se u CP redovito zamjenjuje vokalom *u*: *dužni* (CP) 2-24, 2-25, *dužan* (CP) 4-28, 4-29, 4-34, *dužan* (VP) 4-29, *dlžni* (VP) 2-24, 2-25, *dlžan* (VP) 4-28, 4-34. Iz navedenog materijala vidljivo je da se Volčić u svojim rješenjima više priklanjao glagoljičkom tekstu, a manje Corinu prijepisu jer bismo teško mogli usvojiti mišljenje da se u drugoj polovici 19. st. slogotvorno / izgovaralo, a stoljeće ranije već je zamijenjeno vokalom *u*. Drugim riječima, Volčić se u prepisivanju teksta više priklonio pisarskoj tradiciji, u odnosu na Coru koji zanemaruje tradiciju naslanjajući se na izgovorno stanje u ondašnjem veprinačkom idiomu.

U mlađim prijepisima Vpz nerijetko se mogu naći primjeri s proširenom osnovom ili s reduciranim prefiksima *iz-/vz-/vs- > z-/s-*: *tatbina* (CP) 2-19, *tadbina* (VP) 2-19, *marak*⁶³ 2-36, 3-9, 3-19, *zberemo* 4-10, *zbrali* 4-11/12, *sih* (CP) 3-6, *sikal* 3-33, *zimljuć* (CP) 3-31/32, *zemluć* (VP) 3-31/32.

Konsonantska skupina -nm- nije očuvana već je provedena metateza: *samnje* (CP) 2-26, *samne* (VP) 2-26. VP umjesto frazema *učiniti pun stol* rabi izraz *storiti pun stol*. Obično se drži da bi pojednostavljivanje konsonantske skupine -stv- > -st- bila karakteristična pojava za kajkavski sustav⁶⁴.

Razlike u refleksu *jata* pratimo u korijensko-leksičkim morfemima: *rěč-* *rič* (CP) 4-38, *sěk-* *presekah* (VP) 3-35, *sikal* (CP) 4-1, *sič* (VP) 4-52, *sikal* (CP) 3-33, 3-35, *sikal* (VP) 3-33, *sěn-* *sinožetah* (CP) 4-2, *trěb-* *potriba* (CP) 4-25, *věd-* *prepovidi* (CP) 4-4, *vět-* *vića* (CP) 2-18, 4-6, *vića* (VP) 2-18, *vrēm-* *vrime* (CP) 2-12, *vrjame* (VP) 2-12; u priloškim sufixima *-dē ondi* (VP) 1-2, *ovde* (VP) 4-34, *kadi* 4-30; u oblikotvornim morfemima glagolskih osnova na -ê- *sedet* 4-13, *tel* 4-23; u aoristu i imperfektu glagola čija infinitivna osnova ne završava na -ê *be* (CP) 2-2, *bia*⁶⁵ (VP) 2-2, *beše* (CP) 2-5, *biaše* (VP) 2-5, *behu* (CP) 2-7, *biahu* (VP) 2-7; u L pl. imenica o-osnova *fatih* 2-24; u zamjениčkim oblikotvornim morfemima *sih* (CP) 3-6, *vsih* (VP) 3-6; u komparativu pridjeva *starejih* 3-7, *starejem* (CP) 3-27, *starejim* (VP) 3-27, *starij* (CP) 4-22, *stareji* (VP) 4-22, *stareje* (VP) 4-24, *starejimi* (VP) 4-45, *starejeh* (CP) 2-5. U osnovnome tekstu Vpz nalazimo čitav niz primjera s *jatom* na onim mjestima gdje su ga pisari shvaćali kao glas e-tipa. Mlađi prijeписи u tim pozicijama ostvaruju

⁶² Toj problematici M. Moguš posvećuje članak *O problemima naše povijesne dijalektologije*, HDZ 9, Zagreb, 1995, 11-23.

⁶³ Primjeri bez oznake prijepisa u zagradi znače istovrijednost u oba prijepisa.

⁶⁴ S. Damjanović, v. bilješku 12, str. 159.

⁶⁵ O vokalizaciji finalnoga -/i u akt. part. pret. II v. monografiju B. Finke, bilješka 54, str. 58 i raspravu M. Menac-Mihalić, *Glagolski oblici u čakavskom narječju*, Filologija 17, Zagreb, 1989, str. 96.

-e/-i/-ja: *ke* (CP) 2-8, *ki* (VP) 2-8, *te naši* (CP) 2-10, *tja našja* (VP) 2-10, *od keh* (CP) 2-10, *v kjah* (VP) 2-10, *te prve* (CP) 2-10, *tja prvja* (VP) 2-10, *pisane* (CP) 2-14, *pisanja* (VP) 2-14, *gre* (CP) 2-20, 2-27, 3-5, 3-23, 4-15, *gre* (VP) 3-23, *grja* (VP) 2-20, 2-27, 3-5, 4-15, *Učke* 2-27, *va dne* 3-4, *trih* (CP) 4-19, *velik* (CP) 4-24, *zimljuć* (CP) 3-31/32. Iz istraživanja je vidljivo da je najviše ikavizama i hiperikavizama u CP, a VP uvelike slijedi osnovni rukopis. Pojedini ikavizmi u skladu su sa zakonom Jakubinskog i Meyera. Premda oba prijepisa imaju više ikavizama u odnosu na osnovni tekst, postaje zanimljivim istražiti kakav je odnos između mladih prijepisa. Kao prvo, teško se možemo složiti s činjenicom da je u veprinačkom govoru 18. st. ikavizam imao dominaciju nad ekavskim refleksom (podsjećamo da je veprinački mjesni govor samo osnovica tekstu Vpz), da bi poslije stotinu godina jezična situacija išla obrnutim smjerom. Posve je sigurno da se ekavski refleks *jata* u veprinačkom mjesnom govoru tijekom svoje razvojne linije sve više miješao i dolazio u kontakt s ikavskom fonacijom, međutim opravdano se postavlja pitanje kako je CP u dijakronijskom presjeku refleksa *jata* (od pretežito ekavskoga izgovora u osnovnom glagoljičkom tekstu do miješanoga ikavsko-ekavskoga u VP) razvio dominantan ikavski refleks. Takvo što moguće je tumačiti utjecajem govorne osnove prepisivača na dotični tekst, ali uz nuždan uvjet neistovjetnosti govorne osnove kraja u kojemu je prepisivač djelovao i sredine u kojoj je stekao određene jezične navike (možda se radi o prepisivačevoj pripadnosti jugozapadnom istarskom dijalektu). U VP zasvjedočeni su brojni primjeri sa zamjenom -ja- i to nam daje poticaj da razlučimo barem dva zaključka: prvo, ovdje nipošto nije riječ o jakavskom refleksu *jata*; i drugo, Volčić piše -ja- pretežito na onim mjestima gdje u glagoljičkom predlošku stoji *jat*, što bi prije moglo značiti da se prepisivač kolebalo oko pisane norme, nego što bi nas to upućivalo na krivi zaključak o ondašnjoj jakavskoj vrijednosti glasa *jata*.

U G sg. ž.r. čuva se nastavak -e, npr. *z glave* 3-28, *loze* (CP) 3-33, *kuntrade* (CP) 4-26, *kontrade* (VP) 4-26, a tamo gdje je u izvorniku -e u prijepisima nalazimo -i, npr. *presiki* (CP) 3-33, *proseki* (VP) 3-33; u D sg. ž.r. nalazimo nastavak -i: *vdovici* (VP) 3-28; a u A sg. ž.r. nastavak -ja: *crekvja* (VP) 1-2. U L sg. imenica svih triju rodova nalazimo nastavke -e/-i/-u: *kozare* 2-37, *prepovede* (VP) 4-4, *grade* 2-34, 4-16, *Jurjeve* (VP) 4-17, *komune* (VP) 4-23, *o mladi leti* (CP) 4-32, *noći* 3-1, *gradu* (VP) 1-17. U L sg. pridjevske deklinacije potvrđuje se nastavak -em⁶⁶: *malem* (VP) 4-23. Genitiv pl. imeničke deklinacije čuva nastavak -ø: *kon* (VP) 2-25; A pl. nastavke -i/-e: *stari* (VP) 1-16, *janjci* (CP) 4-17, *zakone* 2-14; L pl. nastavak -ih⁶⁷: *senožetih* (VP)

⁶⁶ Prema riječima S. Vranić u L sg. m. i sr. r. određenih pridjeva provedeno je ujednačavanje između a-nastavka i o-nastavka: "...u nepalatalnoj varijanti kontrahirani alomorfi /em/ (<-ějemb), a u palatalnoj /im/ (<-ijemb) potisnuti su zamjeničkim alomorfima /om/ (<-omb), tj. /em/ (<-emb)..." (*O lokativu i instrumentalu jednine m. i sr. zamjeničke deklinacije u čakavskim ekavskim govorima*, Rijec 2, Rijeka, 1999, str. 85).

⁶⁷ Umjesto prepisivačeve pogreške, ovdje bismo mogli eventualno govoriti o Volčićevu percipiranju riječi *senožeta* kao imenice ž. r. i-deklinacije.

4-2; I pl. zamjeničke deklinacije nastavak *-emi*: *vsakemi* (CP) 2-8. Razlika ima i među indeklinabilnim riječima: *s < z* (VP) 1-6, *polik < poluk* (VP) 1-9, *ili < ali* 2-34, 4-42, 4-48.

CP nema prijedloga *v* u primjeru: (*v*) *svojih rukah* 3-3, a oba prijepisa imaju drukčiju kongruenciju u odnosu na izvornik⁶⁸: *jošće ako bi ga gospoda zbrali* 4-11/12.

Na leksičkome planu razlike se vide u sljedećim primjerima: *zgodala > zgodila* (CP) 2-19, *zgajala* (VP) 2-19, *daêt > dat* 2-25, *osud > osuda* 2-29, *hišu > kuću* 2-34, *za volu > radi* (CP) 4-31, *nareč > pozvat* (CP) 4-36, *nareč* (VP) 4-36.

6. Tekst Vpz na ortografskoj je razini pokazao vrlo nizak stupanj poštivanja crkvenoslavenske norme, što je i posve razumljivo, jer namjena dokumenta zahtijeva drukčiji pristup tradiciji: znak za poluglas ne bilježi se na najtradicionalnijem mjestu, finalnom slogu, a grafem *jat* sve više se osjeća kao glas *e*-tipa. Slogotvorno *r* i *l* ostaju neizmijenjeni; poluglas se nerijetko vokalizirao i u slabom položaju; prednji nazal iza palatala *č/ž/j* reflektirao se u vokal *e*; iznimno je snažna redukcija vokala na početku i kraju riječi, a slabija u medijalnim slogovima; kontrakcija vokala najrazvidnija je u oblicima upitno-odnosnih zamjenica; prilikom adaptacije posuđenica prepisivači se kolebaju u vokalskim promjenama; zastupljen je ekavsko-ikavski refleks *jata*, s time da ekavski znatno prevladava, što je obrnuto proporcionalno kasnijemu jezičnom razvoju; refleks praslavenskoga **t'* uvijek je *ć*; refleks praslavenskoga **d'* redovito se realizira kao *j*; suglasnici *l* i *h* sačuvani su u svim položajima, onim u inicijalnom slogu, isključivo kod glagola (*h*)*otiti*; suglasnička pojava rotacizam nikada ne ustupa mjesto oblicima s intervokalnim glasom *ž*; konsonantske skupine nisu provele metatezu sonanta; asimilacija po zvučnosti u pismu se uglavnom ne bilježi; specifični nastavci imeničke promjene za *m/sr.* rod jesu: L sg. *-i, -e, -u*, N pl. *-i* (samo kratka množina), G pl. *-ø, -i, -a*, D pl. *-om*, A pl. *-i, -e*, L pl. *-eh*, I pl. *-i*; od specifičnih nastavaka imeničke promjene za *ž.* rod nalazimo: GDL sg. *-i, -e*, I sg. *-u*, G pl. *-ø, -i*, A pl. *-i*, L pl. *-ah*, I pl. *-ami*; u tvorbi aorista služe i glagoli imperfektivnoga vida; analitički imperativ glagola tvori se na četiri načina; na sintaktičkom planu kadšto je vidljiv utjecaj talijanskoga jezika. Mlađi prijepisi Vpz vezani su uz hrvatskoglagoljsku tradiciju, ali ipak pokazuju stanovite jezične inovacije, poglavito na fonološkom i leksičkom planu.

Vpz čini tek dijelak iz opsežna korpusa hrvatskih pravnih spisa koji zahtijeva što hitniju i iscrpniju jezičnu obradu, osobito ako će glavni interes sadašnjih i budućih jezikoslovnih stručnjaka biti usmjeren prema izradi, za kroatističku znanost itekako važne, povijesne gramatike hrvatskoga jezika.

⁶⁸ S. Ivšić o tom problemu piše: "U našem književnom jeziku dolazi uz zbirne imenice predikativni pridjev ili particip u singularu, npr.: djeca *s u r e k l a*, no dijalekatski može po smislu doći i u pluralu muš. roda, npr.: djeca *s u r e k l i*." (*Slavenska poredbena gramatika*, ŠK, Zagreb, 1970, str. 285).

Literatura

- Damjanović, Stjepan. *Hrvatski jezični prostor u srednjem vijeku*. Zbornik Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci 1, Rijeka, 2001, 321-327.
- Damjanović, Stjepan. *Refleksi jata u korizmenjaku Kolunićeva zbornika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 16, Zagreb, 1979, 13-32.
- Damjanović, Stjepan. *Slogotvorno r i l u korizmenjaku Kolunićeva zbornika*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 15, Zagreb, 1977, 43-50.
- Damjanović, Stjepan. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*, HFD, Zagreb, 1984.
- Finka, Božidar. *Čakavsko narječje*, Čakavska rič, Split, 1971.
- Gabrić-Bagarić, Darija. *O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 21, Zagreb, 1995, 51-65.
- Hercigonja, Eduard. *Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća (Prilog istraživanju kontinuiteta hrvatskog književnog jezika)*, Croatica 5, Zagreb, 1973, 169-245.
- Hercigonja, Eduard. *O nekim značenjima osnovnih preteritalnih vremena u jeziku Zografskog kodeksa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 4, Zagreb, 1961, 87-124.
- Hercigonja, Eduard. *Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti u čakavštini 15. stoljeća (na građi Petrisova zbornika iz god. 1468)*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 18, 1983, 1-42.
- Ivšić, Stjepan. *Slavenska poredbena gramatika*, ŠK, Zagreb, 1970.
- Jasinski, Mihail. *Zakoni grada Veprinca. (Statut Veprinački)*, Zbornik znanstvenih razprav 5, Ljubljana, 1926, 248-295.
- Junković, Zvonimir. *Jezik Poljičkoga statuta*, Poljički zbornik, Split, 1968, 117-132.
- Malić, Dragica. *Imenički genitiv plurala u hrvatskim spomenicima 14. stoljeća*, Fluminensia 4, Rijeka, 1992, 67-76.
- Malić, Dragica. *Jezik glagoljičke početnice Jurja iz Slavonije*, Filologija 26, Zagreb, 1996, 25-40.
- Malić, Dragica. *Jezik prve hrvatske pjesmarice*, HFD, Zagreb, 1972.
- Malić, Dragica. *Konsonantizam Žića svetih otaca*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 19, Zagreb, 1993, 179-212.
- Malić, Dragica. *Povaljska listina kao jezični spomenik*, HFD, Zagreb, 1988.
- Malić, Dragica. *Prilog za izgovor jata u hrvatskom glagolizmu*, Filologija 24-25, Zagreb, 1995, 229-233.
- Malić, Dragica. *Samoglasničke pojave u Žićima svetih otaca*, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik 17, Zagreb, 1991, 83-122.
- Malić, Dragica. *Žića svetih otaca. Hrvatska srednjovjekovna proza*, Matica hrvatska - Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 1997.
- Mandić, Oleg. *Osnove pravnog uređenja veprinačke općine u XVIII. stoljeću*, Rad JAZU 306, Zagreb, 1955, 75-119.

- Margetić, Lujo. *Veprinački zakon iz 1507*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 37, Zadar, 1995, 341-367.
- Menac-Mihalić, Mira. *Glagolski oblici u čakavskom narječju*, Filologija 17, Zagreb, 1989, 81-108.
- Mihaljević, Milan. *O glasu j i načinima njegova bilježenja u tekstovima hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika*, Slovo 36, Zagreb, 1986, 123-140.
- Mihaljević, Milan. *Jezična slojevitost Brevijara Vida Omišljanina iz 1396. godine*, Filologija 29, Zagreb, 1997, 119-138.
- Moguš, Milan. *Čakavsko narječje*, ŠK, Zagreb, 1971.
- Moguš, Milan. *Jezik prijevoda Senjskoga statuta*, Senjski zbornik 13, Senj, 1988, 51-56.
- Moguš, Milan. *O problemima naše povijesne dijalektologije*, HDZ 9, Zagreb, 1995, 11-23.
- Nazor, Anica. *Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima (Prilog diskusiji o problemima crkvenoslavenskog thesaurusa)*, Slovo 13, Zagreb, 1963, 68-85.
- Rački, Franjo. *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium. Statuta lingua croatica conscripta*, JAZU, Zagreb, 1890, 210-216.
- Strohal, Rudolf. *Statut veprinački (Novo ispravljeno izdanje sa uvodom i tumačem)*, Mjesečnik Pravničkoga društva u Zagrebu 36, Zagreb, 1910, 899-910.
- Šepić, Ante. *Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih (Prilog historičkoj gramatici hrvatskog jezika)*, Rad JAZU 295, Zagreb, 1953, 5-40.
- Vladimirskij-Budanov, M. *Neizdanye zakony jugozapadnyh Slavjan'*, Žurnal Ministerstva narodnago Prosvještenija 213, Kijev, 1881, 124-138.
- Vranić, Silvana. *O lokativu i instrumentalu jednine m. i s.r. zamjeničke deklinacije u čakavskim ekavskim govorima*, Riječ 2, Rijeka, 1999, 80-90.
- Zima, Luka. *Nekoje, većinom sintaktične razlike između čakavštine, kajkavštine i štokavštine*, JAZU, Zagreb, 1887.

SUMMARY

Boris Kuzmić

THE LANGUAGE OF THE VEPRINAC LAW (1507)

In this article, the author analyzes the language of the Veprinac Law, a Croatian glagolitic legal text from the beginning of the 16th century. The linguistic description of the Veprinac Law contains a break-down of the text into its phonological, morphological, and syntactic elements, giving special attention to the similarities and differences between the languages contained in the original (although it's copy of the older original) and the copies of the Veprinac Law. The author also deals with the problem of access to the linguistic structure between the copy of Anton Cora (the second half of the 18th century) and the second one of Jakov Volčič (the second half of the 19th century).

Key words: The Veprinac Law, Anton Cora, Jakov Volčič, The statutes of Istria and Croatian coast